

BÁRÓ HATVANY ENDRE

GAZDASÁGPOLITIKAI REVÍZIÓ

*A Magyar Cobden Szövetségben
1930. évi április hó 15-én tartott előadás*

Fischer Ödön, elnök:

A Cobden-Szövetség ülését megnyitom és melegen üdvözlöm mai előadóinkat: Hatvány Endre báró öméltóságát.

Báró Hatvány Endrét komoly gyakorlati és elméleti felkészültsége emeli a magyar gazdasági élet reménységei sorába. Jelentős magángazdasági pozícióját kötelezettségnek érzi, amelyet a gazdasági közéletben aktív munkában vált valóra.

Az a körülmény, hogy az iparban és a mezőgazdaságban egyaránt figyelemreméltó szerepet játszik s így egységes szempontból látja az ország e két legfontosabb termelési ágának problémáit, hivatottá teszi, hogy ezen termelési ágak között adódó határkérdések megoldásához értékes adalékokkal járuljon hozzá.

Hét évvel ezelőtt Kohner Adolf báró ült ennél a felolvasóasztalnál és azonosan determinált szemszög-

ből bírálta az akkor aktuális problémákat. Kijelentése *szinte* jövőbe látónak bizonyult, mert ő mondta akkor, hogy: „az ipari többtermelés megindulhat egy ideig, fel is virulhat, de el kell senyvednie, ha a mezőgazdaság fejlődése vele lépést nem tart”.

A mezőgazdasági és ipari kérdések szerves összetartozása egyre világosabban bizonyosodik be. A mezőgazdaság rekonstrukciója a termelési energia és a termelési intelligencia fokozásával: nem részletkérdése a magyar újjáépítés problémájának, hanem maga az újjáépítés problémája.

Köszönöm a báró úrnak, hogy az agrárpolitika kérdését, ezt a sorsproblémát választotta témául és kérem, tartsa meg előadását.

Báró Hatvany Endre:

Molnár Ferenc „Egy, kettő, három” című darabjában azt a tanácsot adja annak, aki közgazdasági ismeretek látszatát akarja kelteni, hogy mondja: „a helyzet rosszabb, mint tavaly volt”. Ennek megállapításával szeretném kiragadni az okok és okozatok láncolatából azokat a legfontosabb tényezőket, amelyek ezt a helyzetet előidézték és kutatni, mennyiben lehetséges a jövőre vonatkozólag ebből konzekvenciákat levonni.

Világgazdasági krízis, trianoni határok, stb. közismert jelentős tényezők, amelyeknek megváltoztatása rajtunk kívülálló erőktől függ. Nem ezekkel kívánok tehát foglalkozni ma, ámbár kétségtelen, hogy ezek azon legfontosabb okok, amelyek nyomasztó gazdasági helyzetünket előidézték. A következőkben csak azokkal a benső okokkal kívánok foglalkozni, amelyeknek megváltoztatására magunk is képesek lehetünk. A kedvezőtlen világgazdasági helyzet, amelyre illetékes helyen oly gyakran hivatkoznak, talán sokat megmagyaráz, de nem mentesíti a kormányt,

hanem ellenkezőleg, csak fokozza azt a kötelességét, hogy az ország helyzetén céltudatosabban, hathatóssabb eszközökkel segíteni igyekezzen. Kérdem tehát, *mit tett* a kormány? 1924/25-től 1930/31-ig, vagyis hat esztendő alatt fokozatosan felemelte az államháztartás adminisztrációs költségeit, 400 -ról 800 millióra, *míg* összes kiadásai — tehát az állami üzemeket és investíciókat is beleértve — 750-ről 1400 millióra emelkedtek. Sajnos, nem állnak megfelelő adatok rendelkezésre, hogy ugyanezen időtartamra vonatkozólag a megyei, városi és községi kiadásokat is közölhessem, de talán jellemző az a kevés is, amit idevonatkozólag sikerült megtudnom. A vármegyei bevételek az 1927-es évet összehasonlítva 1913-mal, 200%-kal, a törvényhatósági városok bevételei 100 százalékkal, a rendezett tanácsú városok és községek bevételei 50%-kal emelkedtek.

A terhek ilyen mértéktelen megnövekedésében látom alapvető okát úgy kereskedelmi, mint ipari, de különösen mezőgazdasági helyzetünk fokozatos rosszabbodásának és merem állítani, hogy helyzetünk komoly javulását addig nem is várhatjuk, amíg államháztartásunk, törvényhatóságaink és községeink kiadásai nem redukáltak annyira, hogy arányban legyenek magángazdaságunk teherbíróképességével.

Az állam investíciói 1924/25-től inkluzíve 1928/

1929-ig 930 millió pengőt, a főváros investíciói kerek 100 milliót, a megyeiek — itt pontosabb összeállítás nem állott rendelkezésemre, — körülbelül 56 milliót tettek ki, míg a községek investíciójára vonatkozólag sajnos, semilyen összeállítást sem lehet szerezni. Az állami investíciók fenti összegéből kerek 600 millió az ú. n. gazdasági, tehát produktív beruházás. Nem áll azonban semilyen adat rendelkezésre ezen produktivitás mértékére vonatkozólag és lehetetlenség megállapítani, hogy ezek az investíciók mit jövedelmeztek. Pedig érdekes volna megtudni, hogy pld. az ármentesítésre adott 78 millió mily területeket mentett meg és ezen területek kinek, mennyi jövedelmet szolgáltatottak? A kereskedelmi és ipari kikötőbe investált 26 milliónak mi az évi hozadéka, a mezőgazdasági termelés előmozdítására költött 90 milliónak mi az eredménye, a hitelélet támogatására fordított 73 millió miként mozdította elő a termelést? és folytathatnám még e kérdéseket hosszú időn át. Az állami és hatósági üzemek abszorbeálta tőkék, ezek kamatoztatásának módja és értéke, az a konkurrencia, amelyet magántőkével szemben oly könnyen és végzetesen kifejthetnek, mert hisz az állami üzemek veszteségeiket közpénzekből pótolják, — mind fontos adatok gazdasági helyzetünk megvilágítására.

Kulturális és népjóléti kiadásaink oly gyakran ké-

pezték már vita tárgyát, hogy ezeket nem kívánom részletesen tárgyalni. De mégis érdekesnek tartom a következő számok ismertetését:

1926-ban a közegészségügyi, szociális és kulturális kiadások

Franciaország	összkiadásainak	8.3%-át,
Olaszország		11.8 „
Belgium		12.9 „
Nagybritannia		14.9 „
Ausztria		19.2 „
Magyarország		25.6 „
Svédország		29.7 „
Hollandia		33.3 „
Dánia		35.6 „

tették ki. Hollandia, Svédország és Dánia magasabb arányszámai arra vezethetők vissza, hogy ezekben az országokban a szociális terhek egyharmadát az állam fedezi, míg nálunk fele-fele arányban a munkaadók és munkások. De ettől a három országtól eltekintve, büszkén-sírva konstatálhatjuk, hogy a mi kiadásaink e tekintetben aránylag a legmagasabbak.

Említésreméltó a „kisebb beruházások” elnevezés alatt szereplő kerek 100 milliós összeg, amelyet ezen idő alatt hivatalos épületek létesítésére és tatarozására

fordítottak. Ezt a száz milliót analizálni, sajnos, nem áll módomban, holott igazán érdekes volna tudni, hogy ebből mennyi fordítottatott tatarozásra, mennyi az új épületek létesítésére, milyen célokat szolgáltak ezek az új épületek, valóban komoly szükség parancsolta-e létesítésüket? Az utóbbi években új hivatalok létesítése és építése az államnak, a törvényhatóságoknak, a városoknak és községeknek is legfontosabb teendői közé tartozott, de mégis meg kell állapítanom, hogy szomorúan nélkülözöm azt a hivatalt, ahol kiadásokra és investíciókra, ezeknek jövedelmezőségére vonatkozó adatokat meg lehetne szerezni.

Produktív és improduktív investíciókat illetőleg eltérőek lehetnek a vélemények, de talán e fogalmat illetőleg meg tudunk állapodni, ha azt a következő példával világítjuk meg: a pénzügyminiszter néhány héttel ezelőtt költségvetési expozéjában hangsúlyozta, hogy kölcsönt csak olyan investíciókra szabad fordítani, amelyeknek produktív eredményük van, sőt ennek oly nagynak kell lennie, hogy arányban legyen azokkal a terhekkkel, amelyeket a kölcsönnel magunkra vállalunk. Ugyanezen beszédjében közölte azt is, hogy úgy a gyufakölcsönnek, valamint egy újabban felveendő 120 millió pengős amerikai kölcsönnek egy részét arra kívánja felhasználni, hogy a föld forgalmát finanszírozza és megkönnyítse eladósodott nagy-

birtokok kisbirtokoskézre való juttatását és megakadályozza a földárak süllyedését. Bevallom, nem tudom belátni produktív hasznát annak, hogy néhány eladósodott nagybirtok helyét eladósodott kisbirtokok százezei vagy ezrei váltják fel. Hiszen talán lehet arról vitatkozni, hogy szociálpolitikai szempontból helyese-e ez a művelet és hogy közérdek-e a föld árának stabilizálása vagy emelése, — de produktív hitelműveletnek semmiesetre sem tartom, sőt ellenkezőleg, a föld árának emelkedése amúgyis alacsony rentabilitásának csökkentését jelenti. Nem hiszem általában, hogy a pénzügyminiszter intencióját ily módon meg lehetne valósítani, mert nem állhat annyi pénz az ország rendelkezésére, hogy oly nagykiterjedésű területeket vásárolhasson és osszon szét, mint amire szükség volna, hogy a földárak csökkenő irányzatát állandóan megakadályozza.

Mesterséges beavatkozással lehet talán rövid időn át egyes földbirtokok árát emelni, de hosszabb időn át a föld árát általában magas színvonalon tartani lehetetlen. Az árfolyamok emelésére irányuló hasonló beavatkozó kísérleteket többet láttunk már az elmúlt tíz esztendőben: a részvényt piacon, a korona értékcsökkenésének idején valutánkban és legutóbbi időben láttuk búzában is. A tapasztalat azt mutatja, hogy míg az ily beavatkozások az államnak igen sok pén-

zébe kerülnek, végül is a további áresést megakadályozni egyáltalában nem tudják. Szinte csodálatos, hogy míg egyrészt a föld forgalmának megnehezítésére nálunk hosszú időn át fenntartották és fenntartják a kötött forgalmat, ugyanekkor a föld forgalmának megkönnyítésére a kormány improduktív kölcsönt vesz fel.

Ha a föld árának további esését kívánja a kormány megakadályozni, annak csak egy komoly módja van és az a föld jövedelmének emelése. De itt aztán igazán „periculum in mora”, mert a föld ára, ha csökkent is, de még távolról sem követte azt a nagy árcsökkenést, amelyet a föld jövedelmezősége indokolna. *Lujo Brentano*, a müncheni egyetem tanára szerint a föld értéke annyi, mint a föld jövedelmezősége a mindenkori kamatlábbal kapitalizálva. Ha ez a tétel igaz, akkor a föld ma Magyarországon majdnem értéktelen. De ha nem is ismerjük el helyesnek Brentano tételét, mégis kétségtelen, hogy a jövedelmezőség az a tényező, amely a föld értékét leginkább determinálja. A földnek jövedelmezőségéhez képest aránytalanul magas árát magyarázni lehet azon bizalmatlansággal, amely különösen vidéken minden más értékkel szemben fennáll és főképpen talán azzal a szeretettel és ragaszkodással, amellyel minden magyar ember a föld iránt viseltetik. De kérdés, meddig le-

szünk még képesek ezt a praetium affectionis-t megfizetni. Őszintén szembe kell néznünk avval a ténnyel, hogy kilátásaink a föld jövedelmezőségét illetőleg Magyarországon kedvezőtlenek. Ez a jövedelmezőség köztudomásúlag már ma is igen alacsony: a demokrácia haladása kétségtelenül magasabb bérek és magasabb népjóléti kiadások által pedig tovább fogja csökkenteni a föld jövedelmét. A monarchia megszűnésével az önálló vámterületre való áttérés egyrészt iparcikkeink drágulásához vezetett és ezáltal a mezőgazdaság előállítási költségei növekedtek, — míg másrészt mezőgazdasági termékeink értékesítésénél a bennünket környező magas vámhatárokba ütközünk. Ennek ellensúlyozására nem elégséges, de mégis segítséget jelentene a földadó teljes megszüntetése és egyéb, a mezőgazdaságot terhelő adók csökkentése. Mert hiszen az egész földadó az 1930/31. évi költségvetésünk szerint csak 31 millió pengő, ami ha mezőgazdaságunkat súlyosan is terheli, de az állam évi kiadásainak csak mintegy 2%-át teszi ki, tehát fokozottabb takarékossgal dolgozva, ennek hiánya nem jelenthet komoly tételt. Igazságtalan a földadó azért, mert a közmunkaadó (váltság) és vízszabályozási járuléktól eltekintve, ez az egyetlen komoly adó, amely minden rentabilitástól független, jó és rossz időben egyformán terheli a gazdát. De indokoltnak

látom azért is ennek megszüntetését, mert ez nem egyes gazdálkodó típusokon, kis- vagy nagybirtokon, nem egyes személyeken, hanem az egész mezőgazdaságon igazságosan segít. Elismeréssel kell megemlékezni itt pénzügyminiszterünkről, akinek hivatalba lépése után, első tevékenységei közé tartozott a földadó 20%-os csökkentése. Várjuk a folytatást.

Kifejtettem az előbbieken, hogy túlzottnak tartom a gazdasági élet *minden ágában* fizetett adót és az állam kiadási tételeiben látom alapvető okát szomorú gazdasági helyzetünknek. De különösen súlyos és elítélendő a mezőgazdaságot terhelő adó, amely kiélesíti a mezőgazdaság válságát, erősen csökkenti annak rentabilitását, amivel ismét hozzájárul egész gazdasági helyzetünk rosszabbításához. Mert mindnyájan tisztában vagyunk azzal, hogy Magyarországon a mezőgazdaság rentabilitásától függ az ipar és kereskedelem prosperitása is. A magyar ipari termelés, de a kereskedelem boldogulása is sokkal kevésbé függvénye a világgiazi helyzetnek, mint a magyar mezőgazdaság helyzetének. S ezért a földadó megszűnése nemcsak a mezőgazdaságon, hanem az iparon és kereskedelmen is segítene. És ezzel elérkeztünk kritikus helyzetünk másik legfontosabb okához, az agrárválsághoz.

Meg kell állapítanom, hogy évek hosszú sora óta

hiányzik nálunk egy határozott, nagyvonalú, biztos és gyakorlati agrárpolitika. Helyes agrárpolitikának oly intézkedések nevezhetők, amelyek összhangba hozzák a magánérdeket a közérdekkel. De egyes földbirtokosoknak vagy alakulatoknak különböző címeken kölcsönrel való ellátása még nem agrárpolitika. Ám bár ezek a kölcsönök önmagukban véve nem nagyok, sőt inkább kevésnek mondható az az összeg, amellyel a földművelésügyi miniszter e címen a mezőgazdaság támogatására siet, mégis azok a célok, amelyekre ezek az összegek fordítottak, kell hogy kritika tárgyát képezzék. Egynéhányat érdemes példaképpen felsorolni.

Kiterjedt akció a szikes talajok javítására adott kölcsön. Amikor a gazdálkodás jó termőföldön sem rentábilis, kérdés, szabad-e akkor nagy áldozattal, nagy költséggel rossz termőföldből oly jó termőföldet létesíteni, amelyen való gazdálkodás, legjobb esetben, az előbbihez hasonló kedvezőtlen eredménnyel fog járni. Ismeretes a traktorakció. Azóta a takarmányárak az akkorinak kb. 40%-ára estek, míg a benzin, petroleum és olajárak egyformák maradtak. Ezen arány eltolódása folytán nem hiszem, hogy jól járjanak azok, akik az akció áldásában részesültek. Itt van a műtrágyaakció, ahol a föld minőségének és összetételének ismerete nélkül szórták a gazdák a köl-

csőpénzre kapott mindenféle műtrágyát. Hogy ezen válogatás nélküli szórás miképpen hatott a termelésre az évek folyamán, arra semminemű összeállításunk nincs, de egy hatása biztos, hogy a birtokosnak a tőkerészleteket és kamatokat meg kell fizetnie.

Itt a komlóakció; sikerült nagy költséggel olyan komlót termeltetni, amelynek használhatóságát illetőleg a sörgyárak és a földművelésügyi minisztérium között eltérők a nézetek. Segítették az ópium-, a gyapot-, a rizstermelést és talán csak két olyan termék van, amelyet nem segítettek, amivel nem törődtek, amelynek fontosságot nem tulajdonítottak: a búza és az árpa. Mert azok az apró-cseprő nemesített gabonaakciók, amelyek legjobb esetben lehetővé tették azt, hogy a búzával bevetett területnek $\frac{1}{2}$ -1 százalékát nemesített búzával vessék be, — nem nevezhetők segítségnek és búzatermelésünk irányítására alkalmasnak nem mondhatók. Az utóbbi években pedig mindinkább nyilvánvalóvá vált a búza kvalitásának fontossága és ma már tisztán láthatja mindenki, milyen végzetes hiba volt, amikor ennek a kérdésnek nem tulajdonították és nem tulajdonítják illetékes körök ma sem az őt megillető jelentőséget.

Az ipari növények, kerti magvak fokozottabb termelése nem helyettesítheti a búzát. Ezen termények piaca aránylag kicsiny és produkciójuk csekély foko-

zatával elérjük azt a határt, amelyet a konzum felvevőképessége nyújt.

A búza bajának diagnózisa megvan. A Közgazdasági Társaság búzaankétja alkalmával Hankóczy Jenő kitűnő előadásában megállapította, hogy a kanadai búza minősége az utolsó tizenöt év alatt annyira fejlődött, hogy ez ma lényegesen jobb nemcsak az átlagos, Magyarországon termelt, de a régi tiszavidéki búzánál is. Ezen minőségkülönbséget teszi megokolttá, hogy külföldön kevesebbet fizetnek a mi búzánkért, mint a kanadaiért. De tovább megyek, nemcsak hogy kevesebbet fizetnek, de sok olyan magyar búza van az országban, amely rossz kvalitása miatt külföldön egyenesen eladhatatlan. A komoly és nagystílusú agrárpolitikának egyik legfontosabb teendőjét látom abban, hogy ugyanakkor, amikor a magángazdaságnak bővebb termésű és jobb kvalitású, tehát többet érő búza termelését lehetővé teszi és ezáltal nagyobb jövedelmet biztosít, egyben kereskedelmi mérlegünket is magasabb érték exportjával javítja.

Hankóczy Jenő huszonhárom különböző módon vizsgálva a búzát és abból készült lisztet, vizsgálatának eredményeképpen állítja, hogy több olyan nemesített búza van az országban, amely jobb a legjobb kanadai búzánál, a Manitoba I-nél is. Ezen búzákat azonban csak kis mértékben használják vető-

magnak, legnagyobb része malomba kerül és fel-
őrlődik. Ha a kormány ezen jó búza elvetéséről —
ha kell, kötelező módon is — gondoskodna, rövid
néhány év alatt elérné, hogy a magyar búza mind-
azon területeken, ahol a föld minősége és a klima-
tikus viszonyok megfelelőek — nem maradna el
minőségben a kanadai búza mögött. Költsége en-
nek az operációnak — feltéve, hogy a kormány vi-
selné a nemesített búzamag és közönséges búza ára
közötti differenciát, — nem hiszem, hogy több volna,
mint amit ma költ a kormány a búza értékesítésének
megkönnyítésére és egyben megalapozná a jövő ter-
melését is, amiről ma gondoskodás semmiképpen sem
történik.

Felhasználom az alkalmat, hogy elmondjam itt,
hogy feleslegesnek, sőt károsnak tartom egyes gazdák-
nak azon kívánságát, hogy a tőzsdét és különösen a
határidőüzletet megszüntessék. A tőzsde-usance-ok lé-
nyegtelen módosítása talán helyes lehet, de a búza
árát megváltoztatni nem fogja. Sok esetben éppen a
határidőüzlet az, amely a gazdák által annyira táma-
dott spekuláció kikapcsolását lehetővé teszi. A határ-
időüzlet kikapcsolása a malmokat vagy nyílt spekulá-
cióba, vagy Chicagóba kényszeríti, amely utóbbinak
végzetes hatását a közelmúltban tapasztaltuk.

Az OMGE-ban felszólaló gazdák részben azt kívánták, hogy az állam vásárolja össze és exportálja veszteséggel a felesleges búzamennyiséget; mások exportprémiumot kértek, vagy váambolettát tanácsoltak, ami végeredményben az exportprémiumnak egy másik formája. Ezen bolettaidea általában népszerűnek látszik, ami azt jelenti, hogy már elfelejtettük, hogy milyen gyorsan értéktelenné vált annakidején a sertés-exportból származó tengeriboletta. Az elértéktelenedést persze meg lehetne akadályozni azzal, hogy a váambolettát nem egy, hanem több áru vámjának fizetésére lehet felhasználni, más tanácsok szerint esetleg adó fizetésére is. Ha azonban már ennyire kiterjesztjük a boletta értékesíthetőségét, akkor sokkal egyszerűbb és olcsóbb megoldás volna a boletta teljes mellőzése és készpénzprémium fizetése. Mindezen gondolatok keresztülvitelének azonban az állam budget je szab határt. A közraktárról szóló törvény megváltoztatása is hozzájárulna a búza értékesítésének megkönnyítéséhez. Nem új épületek emelése, nem új organizáció megteremtése és nem monopolra gondolok, mert ez a terv, amelyet gyakran hangoztatnak, túl költséges, de létező kisebb épületeknek felhasználásával és a warransot kibocsátó vállalkozás saját tőkéje és a kibocsátható warransok mennyisége közötti helyes arány megteremtésével lehetővé kellene tenni jól

megalapozott új vállalkozásoknak is warransok kiadását.

Csak a teljesség kedvéért említem meg a búzaár minimalálásának gondolatát. Ha visszaemlékszünk az ármaximálások idejére, tisztában lehetünk a minimálás keresztülvitelének képtelen voltával is, nem is említve azt, hogy exportunkat lehetetlenné tenné, vagy állami exportmonopóliumra szorítana bennünket. Ezzel kapcsolatban legyen szabad idéznem egy volt kiskgazdaminiszter mondását. Minisztersége idején, amikor még kötött gazdálkodás volt, kitüntette látogatásával a hatvani gazdaságot. A gazdaság megtekintése közben a kötött gazdálkodás hátrányairól beszélgetve, avval a megjegyzéssel kapcsolatban, hogy a kiskgazdák nem respektálják a maximális árakat, — a kormány tagja azt válaszolta: „ha a kormány ily ostoba rendeleteket hoz, jól teszi a kiskgazda, ha kijátssza azokat.” Ezzel meg van adva a válasz a minimális árakra vonatkozólag is. Nemcsak jól teszi, de nem is tehet egyebet az a gazda, aki gabonáját el akarja adni és az immobilizálás veszélyét el akarja kerülni, minthogy úgy adja el gabonáját, ahogy tudja.

Vita tárgyát alig képezheti, hogy oly búzát kell termelnünk, amely legnagyobb hozam mellett egyben legnagyobb értékkel bír. Nem ismerhetem el azonban azon mindinkább terjedő és mindinkább nagyobb hul-

lámokat felvető panasznak jogosultságát, hogy olcsó búzaárak mellett nem lehet rentábilis gazdálkodást folytatni. Max Sering: „Agrarkrise und Agrarzölle” című könyvében, Friedrich Aereboe: „Agrarpolitik” nevű művében részletesen foglalkoznak a búza árával és ennek különböző kihatásaival. Más és más elgondolások alapján mindketten arra az eredményre jutnak, hogy magas búzaár nem jelent lényeges előnyt a mezőgazdaságnak és káros hatása van az ország egyetemes közgazdasági fejlődésére. Siegfried Strakosch: „Das Agrarproblem im neuen Europa” című könyvében még tovább megy ennél és mezőgazdasági szempontból is károsnak minősíti a magas búzaárat. Rendkívül érdekes és alapos okadatolással és statisztikai számok halmozásával igazolja, hogy a magasabb búzaár milyen hatással van a munkás megélhetésére, illetőleg milyen szerepet játszik a munkabér kialakulásában és hogy ez a munkabéremelkedés mennyivel és miként drágítja meg a termelést. Ez a drágulás kifejezésre jut úgy a mezőgazdasági, mint az ipari cikkek előállításánál felhasznált munkabérekben is, s így az iparcikkek drágítása által ismét drágítja a mezőgazdasági termelést.

Mai helyzetünk ugyan nem igazolja Strakosch nagyon logikus elgondolását, mert a munkabérek mértékének kialakulásában nem látjuk a búzaár

csökkenésének hatását. De azért korai volna azt mondani, hogy Strakoschnak nincsen igaza, mert ok és okozati összefüggések hatása a gazdasági életben csak lassan, hosszabb idő múltán szokott mutatkozni. Ha visszagondolunk a gabonaárak emelkedésének idejére, emlékezni fogunk rá, mily soká tartott az is, míg a munkabérek követték a búza emelkedő irányzatát. Én nem hiszem, hogy az *olcsó*, hanem sokkal inkább az *olcsóbbodó* búzaárak voltak okai a mezőgazdaság veszteségének. Mert ha nem is teljesen arányosan a búza árával, mégis a búza árával együtt változik a munkabér, legalább is azon része, amely terményben van megállapítva. Ha a gazdasági év folyamán a búza ára csökken, úgy magasabb búzaárak idején való magasabb költséggel állítottuk elő a gazdasági év végén termő, kisebb értékű búzát. Ez magyarázza szerintem az utóbbi két év katasztrofális veszteségeit. 1927-ben és 1928-ban 30 pengős és még drágább búzaárak mellett alig volt kedvezőbb a mezőgazdasági helyzete, mint ma. Nem állíthatjuk azt, hogy a búza ára egyenes arányban van a gazdaság jövedelmezőségével. A mezőgazdaság jövedelmezősége inkább egy törttel áll arányban, amelynek számlálója a mezőgazdasági termény ára és nevezője annak előállítási költsége. Inkább a nevező kisebbítésében, mint a számláló nagyobbításában látom az irányt, amelyet

követnünk kellene. A számláló mesterséges növelése — eltekintve attól, hogy az ennek érdekében megkívánt áldozatokat az állam sokáig nem is bírja, — pillanatnyilag segíthet ugyan a helyzeten, de vég-eredményben kisebb fogyasztást, kisebb keresletet kell, hogy előidézzen és ezáltal önönmagának csökkenő irányzatát segíti elő. Túlzottnak tartom azt az állítást, hogy egy teljes gazdasági évben stabil, alacsony búzaár mellett az eredménynek okvetlenül negatívnak kell lennie.

Beszélnem kell az árpa helyzetéről is. A Magyarországon termő ú. n. sörárpa kvalitása általában nem megfelelő. De van az országban néhány kitűnő fajta, amelyet sörgyáraink is elismernek és ezért magasabb árat is fizetnek. Az ilyen árpák nagyobb termést és emellett a takarmányárpánál 5-6 pengővel magasabb árat biztosítanak a gazdának.

Agrárpolitikánk legfontosabb kötelessége volna jó minőségű búza és árpa termeléséről való gondoskodás. A földművelésügyi minisztérium költségvetésében alig ismerék kiadási tételt, amely jogosultán előzhetné meg éppen ezt a búza és árpa minőségének feljavítására szolgáló tételt, — amely pedig teljességgel hiányzik a költségvetésből. Említettem előbb, hogy a mezőgazdasági helyzet javulását inkább a költségek csökkentésében, mint a termények árának emelésé-

ben látom. Ismétlem és elégszer ismételni ezt nem lehet, hogy a költségek egyik legfontosabb, legjelentősebb tétele az adó. További enyhülést attól várnék és ebben látnám agrárpolitikánk egy másik feladatát, ha a MÁV-tarifákat venné agrárszempontról revízió alá. A MÁV-tarifáknak mindig szem előtt kellene tartaniok, hogy a MÁV nem öncél, hanem eszköz kell, hogy legyen a termelés és export előmozdításában.

Gyakran halljuk azt a tanácsot is, hogy investíciókkal kell a mezőgazdaságot megmenteni. Ha Fellner Frigyes számítását alapulvéve, hét milliárd a magyar föld értéke, úgy a ma fennálló kb. 1400 milliós teher 20%-os terhelést jelent. Mennyi helyünk van még kölcsönök felvételére! — mondják a beruházások barátai. Ezen kölcsönakcióval két érvet kell szembeállítanunk: egyik, hogy a föld árának esése által ez a teher a közeljövőben nyilván lényegesen több lesz, — a másik pedig, hogy a kölcsön után fizetett törlesztés és kamatteher az OMGE összeállítása szerint, országos átlagban, katasztrális holdanként 8 pengő. Az OMGE katasztrális holdankénti 127 pengő összköltségét tekintetbevéve, a kamat- és tőketörlesztés az összköltségnek több mint 6%-át teszi ki. Én ezen teher redukálásában, nem pedig emelésében látom a javulás útját. Más a mezőgazdasági, mint az ipari

investíció természete. Míg az ipari investíció rentabilitásánál meglepetés inkább csak az áruk árának változásával érheti a gyárost, addig a mezőgazdasági investíciónál ezenfelül a természet szeszélye is nagy szerepet játszik. Kedvezőtlen időjárás, állatvész, stb. teljesen keresztülhúzhatja a mezőgazdaság számítását. Ennekfolytán csak tőkeerős gazdaságok engedhetik meg maguknak investíciók luxusát, amelyek létük veszélyeztetése nélkül, nyugodtan várhatják esetleg több éven át is, míg investíciójuk gyümölcse mutatkozik.

Sokan és sokat foglalkoztak azzal a teherrel is, amelyet az iparcikkek vámvédelme jelent. E teher jelentőségét illetőleg többen számításokat ejtettek meg, amelyek azonban igen eltérőek voltak. Azt a terhet, amelyet az ipari vámvédelem a mezőgazdaságra jelent, 1 katasztrális holdra számítva, Gaál Gaszton 10, Badics dr. 8.16 és az OMGE 5.92 pengőben vélte meghatározhatni. A különbség érthető, ha meggondoljuk, hogy mindhárman különböző kombinációból kiindulva, különböző hipotézisekre alapították számításaikat. Csak természetes, hogy ezek aztán lényegesen eltértek a való élet számításaitól. Én 1927-ben bővebben foglalkoztam e kérdéssel és e terhet általában kerek 2 pengőben véltem megállapíthatni. Ha

meg méltóztatnak engedni, röviden közlöm azt a nagyon egyszerű eljárást, amellyel a teher nagyságát megközelíteni igyekeztem. Megállapítottam két éven át gazdaságunk pontos anyagfogyasztását, az egyes fogyasztott cikkek mennyiségét megszoroztam a vámtarifá idevonatkozó tételével és az így nyert összeget egyszerűen elosztottam a holdak számával. Minden kombináció és hipotézis nélkül sikerült így megállapítanom a mi gazdaságunkra eső 2.50 pengő terhet. Ez olyan szám, amelynél a tényleges vámteher az egész országra számítva okvetlenül kisebb. Kisebb egyrészt azért, mert hiszen köztudomású, hogy az áruk túlnyomó része nem használja ki a teljes vámvédelmet (eltérő nézetek szerint a vámoknak 50-70 százaléka az a tényleges teher, amelyet nagy átlagban számítani szabad volna) és másrészt azért, mert az említett gazdaság intenzívebben van kezelve az ország átlaggazdaságainál és így nagyobb az anyagfogyasztása is. A 2.50 pengő tehát egy oly határ szám, amelyet a való életből merítettem és úgy gondolom, hogy ebből levont következtetésem az átlagterhet illetően inkább magasabb a valóságnál, mint alacsonyabb.

A vámteher legnagyobb tétele a műtrágya, amely az egész teher kb. 25%-át, tehát fenti számítás szerint mintegy 50-60 fillért jelent. Fabricius Endre, az

OMGE kitűnő főtitkára, igen szép tanulmányban hasonlította össze a műtrágya árát különböző országokban, továbbá szembeállította a műtrágyaár változását belföldön más anyagok árváltozásával és végül konstatálta, hogy a műtrágya a legolcsóbb anyagok közé tartozik. Ha elfogadjuk Fabricius álláspontját, amely szerint tehát a műtrágya vámja kihasználva nincsen, úgy az említettem 2 pengő is korrektúrára szorul és még további 2 5%-kai redukálható. Öröndetes azonban Fabricius megállapítása más szempontból is. Ez talán az első eset, hogy mezőgazdasági exponens helyesli az ipari kartellek árpolitikáját és ezzel áttört egy oly falat, amely eddig szigorúan elválasztotta egymástól a mezőgazdasági és ipari érdekeltséget.

Az iparcikkek vámvédelméhez hasonló a magyar széntermelés védelme is. A szénnek vámvédelme nincs. A külföldi szén vámmentesen jön be az országba, de azért van vámszemledíja, vámkezelési illetéke, a belföldi szénnél magasabb forgalmi adója és végül és főképpen rendkívül magas fuvartarifája. Hogy ez a védelem milyen terhet jelent mezőgazdaságunkra és iparunkra, pontosan meghatározni nehéz. Mert hasonlóan az iparcikkek vámvédelméhez, itt sem tudjuk, hogy a megadott védelemnek a szénbányák hány százalékat tudják kihasználni. További nehézsége a szá-

mításnak, hogy nem állapítható meg a kilométer-távolság az országhatár és az átlagszénfogyasztó között. De ha a példa kedvéért most 100 km-re veszem ezt a távolságot és feltételezem, hogy 60 métermázsa külföldi szénnel lehet 100 mm belföldi szenet helyettesíteni, — mindkét szám oly alacsony, hogy a tényleges helyzet ennél valószínűleg kedvezőtlenebb — úgy a védelem teljes kihasználása esetén ez 54 millió pengő évi terhet jelentene. Ezen teherből, amely persze minden termelési ágra és a fűtőszénre is vonatkozik, — alaposan kiveszi részét a magyar mezőgazdaság is. A mezőgazdasági érdekképviseletek, amelyek oly energikusan és kitartóan támadnak 20-30 iparcikket, a szén védelmével talán nem foglalkoznak azzal az intenzitással, amelyet e kérdés jelentősége megérdemelne. Pedig ez a védelem annak teljes kihasználása esetén sokkal többet jelenthetne, mint bármely iparcikk vámvédelme.

A hatvani gazdaságban — ámbár ez kiterjedt cukorrépatermelésénél fogva aránytalanul sokat szánt gőzekével és így szénfogyasztása az ország átlagára nézve mérvadó nem lehet, — a szén védelme annak teljes kihasználása esetén nagyobb terhet jelentene kat. holdanként, mint az egész ipari vámvédelem együttvéve. Rendkívül érdekes feladat volna annak alapos vizsgálata és mérlegelése,

mily hasznot jelent nemzetgazdasági szempontból egyrészt az ipar és a szén védelme, másrészt mily nemzetgazdasági hátrányokkal jár az a teher, amelyet a mezőgazdaság, illetőleg mezőgazdaság és ipar ebből kifolyólag viselnek. Ezen számításokkal kapcsolatban talán meg lehetne kísérelni annak megállapítását is, hogy ez a teoretikus védelem, amellyel fentiekben foglalkoztam, mily mértékben van tényleg praktikusán kihasználva.

További igen fontos feladata volna az agrárpolitikának kiegyenlítőleg hatni egyrészt a gabona- és takarmányárak, másrészt az állat és állati termékek árának aránya között. A mezőgazdasági termelés e két ágának természeténél fogva ellentétes az érdeke. Magas gabona- és takarmányárak használnak az egyiknek, de ártnak a másik termelési ágnek. Két jellemző áru árának arányát, a sertését és tengeriét összehasonlítva azt látjuk, hogy:

1926 tavaszán 1 q sertés ára = 10 q tengeriével

1927 „ 1 „ „ „ = 7 „ „

1928 „ 1 „ „ „ = 7 „ „

1929 „ 1 „ „ „ = 5 „ „

1930 „ 1 „ „ „ = 11 „ „

Hasonló változást látunk, ha árpát, zabot, egyéb takarmányt hizott ökor, tej vagy egyéb állati termék árával hasonlítjuk össze. Nyugodt, biztos, céltudatos termelésre nem rendezkedhetik be a mezőgazdaság, ha az agrárpolitikának bölcs kiegyenlítő hatását nem látja. Kisgazdáknál az állattartás aránylag nagyobb szerepet játszik, mint a nagybirtoknál; a kisgazda szemtermésének nagyobb részét fogyasztja el saját gazdaságában és csak kisebb részét viszi piacra. Ezzel ellentétes a nagybirtok helyzete. A kisgazda érdeke eszerint az állattartás, a nagybirtok érdeke inkább a gabonatermelés rentábilissá tétele. Ha a kisgazdák terjeszkedését akarja a kormány előmozdítani, — és a szerencsétlenül végrehajtott földbirtokreform azt a tendenciát mutatja — úgy itt egy egészséges út nyílik az állattartás kedvezővé tétele által. Közgazdasági szempontból előnye az állattartásnak az erősebb trágyázás, amely a föld termőerejét növeli, továbbá az állat- és állati termékek exportja, amely kész gyártmánynak nevezhető a gabona nyersanyagjellegével szemben. Az állat és állati termékek produkciójának kedvezővé tétele és fejlesztése ezek szerint helyesnek látszik. De elismerem, hogy lehet sok okot felhozni a gabonatermelés és a nagybirtok helyzetének megkönnyítése mellett is. Ezen két agrárpolitikai irányzat közül illetékes körök egy harmadikat választottak,

azt a harmadikat, amely okvetlenül helytelen és ez pedig a „laissez faire, laissez passer” elve volt. Az ennek következtében beállott kilengések egyszer az egyik, másszor a másik termelési ágat károsították s nem tudhatta a gazda, melyik irányt kövesse. Most pedig, úgy látszik, oly beavatkozás készül, amely mindkét ágon igyekszik segíteni. Ez pedig tisztára lehetetlen. Mert nem az árak abszolút magas vagy alacsony volta, hanem azoknak egymáshoz való aránya lényeges a kérdés megoldásánál. Ha tehát egyrészt az állam áldozatot hoz állatexportunk elősegítésére és ugyanakkor tárgyal Romániával és Jugoszláviával a tengeriarak emelésének módját illetőleg, akkor egyik kezével elveszi azt, amit a másik kezével adott.

Az árak arányának azon horribilis eltolódását, amelyet előbb bemutattam, egy, a magángazdaság érdekeit átérző és üzemtant alapon álló agrárpolitika nem nézte volna tétlenül.

Idetartozna annak külpolitikai meggondolása is — amely kérdéssel azonban nem kívánok bővebben foglalkozni — vájjon nem érne-e többet, ha mezőgazdasági cikkeket importáló államokkal, Ausztriával és Csehszlovákiával keresnők a közelebbi összeköttetést, félretéve minden egyéb differenciát, amely ma gazdasági közeledésünknek útjában áll.

Kedvezőtlen konstellációk megváltoztatására törekvő intézkedéseknél lényegesen könnyebb, de gyakran nem kevésbé fontos meglévő helyzetek konzerválása és kedvezőtlen eltolódások megakadályozása. Mezőgazdaságunknak két oly ága van, amely egyelőre a többinél kevésbé kedvezőtlen, ez a cukorrépa-termelés és a tejtermelés. Ismeretes a cukor árának oly rendkívüli mértékben való csökkenése, amelynek természetes következménye kellene, hogy legyen a cukorrépa alacsonyabb ára is. Különböző országokban a legkülönbözőbb módokon igyekeznek a mezőgazdaságra oly katasztrofális intézkedést, a cukorrépa árának csökkentését megakadályozni és a segítség több módja mellett helyesnek találták a gyártás racionalizálását. Csehországban, Németországban, Bulgáriában, Olaszországban, Svédországban az utóbbi két esztendőben kb. 40-50 cukorgyárat zártak be, hogy üzemük koncentrációja és olcsóbb termelés által magasabb árat fizethessenek a cukorrépaért. Ennek a folyamatnak kétségtelenül nálunk is be kell majd következnie és éppen a mezőgazdaság érdekképviseleire vár a feladat, hogy a cukortermelés racionalizálásának szükségét propagálják, mert új cukorgyárak létesítésének, a gyártás irracionálisítása által, végső soron, alacsony cukorrépaárakhoz kell vezetnie. A cukorrépa árának nagy süllyedését megfelelő kormány-

intézkedésekkel könnyebben és olcsóbban lehetne megakadályozni, mint a búza árának emelését elérni és ugyanakkor nagyobb hasznot is jelentene ez mezőgazdaságunk részére. Csak röviden említem meg a tej-, vaj- és sajtprodukción, ámbár a mezőgazdasági termelés ezen ágának oly óriási jelentőséget tulajdonítok, amely egymagában külön előadást tenne megokolttá. Eredményes tejtermelésnek is racionális organizáció az előfeltétele. Ezen organizáció megerősítése, fejlesztése, ellenőrzése, exportjának elősegítése szintén az agrárpolitika feladatai közé tartozik. A földművelésügyi minisztérium a vaj márkázásával és más, csekély kedvezményekkel igyekezett ugyan elősegíteni az exportot, de ezen feladattal megbirkózni nem tudott. Különböző hatóságoknak folytonos beavatkozása a racionális tejtermelés menetébe, közpénzeken való konkurrens vállalatok felállítása és ezeknek bővítésével, szaporításával való állandó fenyegetés, és végül, hogy a tej és tejtermékek értékesítésének megkönnyítésére a földművelésügyi minisztérium komoly intézkedést szükségesnek még mindig nem tart, — végeredményben olyan szituációt teremtett, hogy a közeljövőben a tej és tejtermékek produkciójának visszaesése várható.

Mezőgazdasági tudományos intézeteink, amelyeknek kitűnő vezetői predesztinálva volnának az olcsóbb

és jobb termelés elősegítésére, — megfelelő dotáció hiányában munkájukat el nem végezhetik. Légüres térben dolgozva, egymástól és a gazdaközönségtől távol, bármily kitűnő is legyen ezen intézetek tudományos munkássága, hivatásuk magaslatán nem állhatnak. Csak akkor volna ez lehetséges, ha megfelelő propagandával, ismertetésekkel, tanítással megteremténé a földművelésügyi minisztérium ezen intézeteknek a gazdaközönséggel való szorosabb összeköttetését és igazán produktív munkát akkor végeznénk, ha a gazdasági év végén büszkén mutathatnának rá, hogy tudományos munkásságuk a magyar mezőgazdaságnak ez év folyamán ennyi millió pengő hasznot jelentett.

Hölgyeim és uraim, félek, türelmükkel már eddig is visszaéltem, hisz nem céлом agrárpolitikai programot nyújtani, csak egyes kirívó hibákra kívántam rámutatni.

A magyar nemzeti tőke a pénzügyminiszter szerint utóbbi évben igen kevéssel növekedett. Éber Antal számításai szerint a nemzeti tőke csökkent és a Dresdener Bank szerint Magyarország utóbbi évben való fogyasztása 8%-kai volt több termelésénél. Értékpapírállományunk értéke 1927 óta állandóan kisebbedik. A csődök és kényszeregyezségek száma nő, a munkanélküliség szaporodik. Az utolsó félévben a takarékpénztá-

rak és bankok betétállománya stagnál. Ipar és mezőgazdaság nem a produkció emelésében látja növekvő hasznát, hanem annak csökkentésében kisebbedő veszteségét. Egyetlen kedvező körülmény, amelyre rámutathatunk, kereskedelmi mérlegünk javulása, amelyben azonban közrejátszik a fogyasztóképessegünk csökkenése, amely talán a legszomorúbb jelenségek közé tartozik. Van valami kínos és nyomasztó egész atmoszféránkban, amit közelebbről definiálni nem is tudok. Ehelyett elmondok egy igaz történetet: egy szomszédos község küldöttséget menesztett képviselőjéhez azzal a kéréssel, hogy nem lehetne-e számukra egy kis politikai kölcsönt szerezni. A képviselő csodálkozva kérdezte, hogy mi az a politikai kölcsön, mire a küldöttség vezetője megmagyarázta: „hát egy olyan kölcsön, amelyért kamatot nem fizetnek és amelynek idővel a tőkét is elengedik”. Vájjon szabad-e ilyen körülmények között a defétizmus vádjával illetni azt, aki ezekre a tényekre rámutat és nem-e inkább azok eljárása kritizálendő, akik fenti adatok tudatában újévkor, húsvétkor, hágai egyezmény és egyéb ünnepélyes alkalmakkor optimista beszédek és cikkeket produkálnak.

Az Egyesült-Államokban egy nyolctagú bizottság, a „farmbord” mond véleményt és ad tanácsot mezőgaz-

dasági kérdésekben. A bizottság tagjai valamennyien kizárólag a praktikus életben dolgozó férfiak, akiket az Egyesült-Államok elnöke nevez ki. A bizottságnak óriási hatásköre van és 500 millió dollár áll rendelkezésére, amelyet a parlament megkérdezése nélkül, legjobb belátása szerint használhat fel gazdaságpolitikai terve megvalósítására. Ezen hatalmas öszszeg birtokában nem vettek és nem alapítottak sem részvénytársaságokat, sem szövetkezeteket és semilyen vállalkozásban nem részesedtek. Az egészséges produkciót ők a magánvállalkozásban, nem az állami üzemekben látják és a magángazdaság rentabilitásának előfeltételeit igyekeznek megteremteni. Külön hivatal, „bureau of efficiency” dolgozik a teória és praxis minden ismeretének egybevetésével azon, hogy mi volna a termelés rendjének leghatékonyabb módja, miként lehet legjobban elérni „the elimination of waste”, a pazarlás kikapcsolását.

Olaszországban, utóbbi időben Angliában is gazdasági szakférfiakból álló szűkebb kommisszió áll a kormány elnöke mögött. Úgy gondolom, ilyen külföldi példák jelölik meg számunkra a követendő utat. Meg kell szüntetni a magángazdaságban, de különösen államháztartásunkban a tőke és munkaerő pazarlását. Ez pedig csak úgy érhető el, ha közgazdasági

kérdésekben nem pártpolitika, hanem szaktudás határoz. Ha ez megtörténik, talán egyszer mégis abba a helyzetbe kerülünk, hogy azt mondhatjuk: a helyzet jobb, mint tavaly volt.